

ВНЕСОК ЄВГЕНА КОНДРАТЮКА У ЗБЕРЕЖЕННЯ БОТАНІЧНОГО САДУ ЖИТОМИРСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АГРОЕКОЛОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Харчишин В.Т.

Житомирський національний агроекологічний університет

У нашій країні та далеко за її межами ім'я Євгена Миколайовича Кондратюка, нашого земляка, нерозривно пов'язане з розвитком ботанічної науки в системі Академії наук України, будівництвом ботанічних садів в індустріальних районах, біологічним захистом навколишнього середовища від промислового забруднення. Цей надзвичайний дослідник був одержимий ідеєю пізнання рослин, і за життєву мить встиг зробити досить багато.

То хто ж він такий – Євген Миколайович Кондратюк? Яка роль цієї людини у збереженні Ботанічного саду на Житомирщині – єдиної науково-дослідної установи з інтродукції та акліматизації рослин в зоні Полісся?

Я багато чув про цю дивовижну людину ще в студентські роки, навчаючись в Житомирському сільськогосподарському інституті (нині Житомирський національний агроекологічний університет), де отримав

кваліфікацію вченого агронома. Покоління викладачів-фронтовиків часто ділилися з молоддю про те, як у квітні 1946 року капітан Є.М. Кондратюк повернувся до рідного вузу, продовжив працювати на кафедрі ботаніки. Чарівна природа, що його оточувала, вабила, зігрівала його душу, і він назавжди полюбив свій край. Перша його стаття під назвою «Восстановлен гербарий Житомирского музея» була надрукована в «Ботаническом журнале», 1948, № 4.

У 1982 році я був призначений на посаду директора Ботанічного саду ЖСГІ і на одній з конференцій познайомився з Є.М. Кондратюком. Євген Миколайович у той час тоді обіймав посаду директора Донецького ботанічного саду НАН України. Наступні наші зустрічі не обходилися без запитань про ЖСГІ, Ботанічний сад та друзів.

Восени 1982 року над Ботанічним садом ЖСГІ нависла чергова загроза відчуження земельної ділянки понад 6 га під міську забудову. Ініціатором вкотре виступала міська влада, зрозуміло, маючи солідну підтримку зверху. Порадившись із ректором інституту В.П. Славовим, я звернувся за допомогою до Є.М. Кондратюка. Попри свою величезну зайнятість Євген Миколайович приїхав до Києва і наші листи та документи, підкріплені ваговим словом славного земляка зробили добру справу – відпало бажання у будь-кого зазіхання на територію Ботанічного саду. Така увага і доброзичливе ставлення стимулювали до самовідданої праці, яскравий приклад вболівання за ботанічні сади, наступності в житті та науці, який вчить нас не переставати замислюватися над тим, що ми залишимо у спадок своїм нащадкам.

Хочу сказати, що Євген Миколайович робив свою справу так, як ніхто інший, як підказувала інтуїція та душа, а не якесь там керівництво. Таким він був у радянські часи – незалежним, самостійним. У 1984 році я мав приємну і почесну нагоду брати участь у святкуванні 70-річчя з дня народження Є.М. Кондратюка. Я був приємно вражений величезною кількістю гостей, доброзичливою атмосферою та організацією заходу.

У своєму привітанні президент НАН України Б.Є. Патон сказав: «Ви завжди були на крок, а той на декілька кроків попереду своїх колег, краще бачили перспективу, ніж інші. У цьому й полягає феномен Ваших успіхів. Крім того, Ви безмежно любите природу, вірою й правдою служите їй».

Шлях Є.М. Кондратюка у велику науку, до почесних звань і досягнень почався у Житомирському сільськогосподарському інституті. Євген Миколайович Кондратюк (10 жовтня 1914 – 21 вересня 1992) прожив довге, насичене подіями життя. Головні з них були пов'язані з розвитком ботанічної науки в системі Академії наук України, будівництвом ботанічних садів в індустріальних регіонах. Опису його творчого шляху присвячено десятки статей, а список основних праць ученого налічує понад 450 назв. Інтереси Євгена Миколайовича Кондратюка охоплювали різні наукові проблеми: систематика та видоутворення у рослин, теорія та практика будівництва ботанічних садів, інтродукція та взаємодія рослин і промислового середовища, охорона рослинного світу, збереження генофонду, раціональне використання рослинних ресурсів та ін.

Відомий учений у галузі ботаніки, Заслужений діяч науки, лауреат премії ім. М.Г. Холодного НАН України, член-кореспондент НАН України, доктор біологічних наук, професор Є.М. Кондратюк народився 10 жовтня 1914 р. в селянській родині в с. Старий Солотвин Житомирського повіту Волинської губернії (нині Бердичівський район).

Кондратюк Євген Миколайович (1914-1992)

Закінчив семирічну Гальчинецьку школу, у 1932 р. – Бердичівський кооперативний технікум, у 1933 р. – робітничий факультет Московського борошномельно-елеваторного інституту, переведеного пізніше у м. Томськ. Працював директором початкової школи в с. Колхібіно Томського району. У 1933 р. вступив на біологічний факультет Томського державного університету ім. В.В. Куйбишева, найстарішого університету Сибіру і Далекого Сходу. У нього були чудові вчителі – відомі вчені, насамперед, провідний знавець флори Сибіру професор В.В. Ревердатто, якій залучив Євгена Миколайовича до серйозної науково-дослідницької роботи. Під його впливом він обрав своєю спеціальністю геоботаніку, захопився теорією, яку завжди перевіряв практикою.

Є.М. Кондратюк був вдячним учнем Томського університету, завжди слідкував за його діяльністю, листувався з науковцями, відвідував. І ним цей заклад пишається також. В книгу «Томський університет. 1880-1980», видану з нагоди 100-річного ювілею, вписано ім'я Євгена Миколайовича Кондратюка.

Уся подальша наукова діяльність Євгена Миколайовича була пов'язана з Україною. Він працював викладачем Житомирського сільськогосподарського інституту (1939-1941, 1946-1949), в Інституті ботаніки ім. М.Г. Холодного АН

України та в апараті Президії АН України (1949-1959), директором Центрального ботанічного саду АН України (1959-1965), завідував кафедрою ботаніки Української сільськогосподарської академії (1965-1970), очолював Донецький ботанічний сад АН України (1970-1986), останні роки свого життя був радником дирекції ботанічного саду.

Необхідно зазначити, що Євген Миколайович проявив себе не тільки у мирний час, а й захищав Батьківщину у діючій армії у роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945). Понад півстоліття (1939-1992) Євген Миколайович присвятив вивченню рослинного покриву України. Він одним з перших зрозумів необхідність дослідження фундаментальних проблем у системі зелена рослина – промислове середовище, що нині сформувалися у новий напрям ботанічної науки – промислому ботаніку, яка є один з пріоритетів наукової діяльності Донецького ботанічного саду НАН України.

Загальне визнання та славнозвісність Є.М. Кондратюку як систематику рослин принесли його наукові дослідження з систематики та філогенії хвойних України. Вони стали вагомим внеском у розвиток усієї ботанічної науки. Він є автором п'яти нових видів роду *Pinus* L. Євген Миколайович опрацював для «Флори України» роди *Achillea* L., *Parnassia* Neck., описав новий вид *Achillea inundata* Kondr.; був співавтором першого у нашій країні атласу плодів і насіння бобових.

Проте найповніше таланти Євгена Миколайовича Кондратюка як вченого-енциклопедиста, який уміє чітко і переконливо ставити завдання, та людини з хистом організатора розкрилися у донецький період діяльності. Донецький ботанічний сад було відкрито 1977 р., а вже у 1982 р. колективу саду було присуджено медаль Програми ООН з питань охорони навколишнього середовища (ЮНЕП). Завдяки високій ерудиції, організаторському таланту та притаманним Євгену Миколайовичу рисам характеру полем діяльності Донецького ботанічного саду стає весь Донбас. Невгамовна енергія вченого потребує виходу – так виникає ідея створення опорних пунктів Донецького ботанічного саду в Бердянську, Кривому Розі, Луганську. Широта поглядів Євгена Миколайовича Кондратюка проявляється у величезній кількості питань, які ним вирішувались. Окрім традиційних для ботанічного саду питань інтродукції та акліматизації рослин, вчений велику увагу приділяв охороні рослинного покриву, його раціонального використання та відтворення, стратегії охорони фіто- та генофонду, мобілізації рослинних ресурсів. Важливою ділянкою діяльності Євгена Миколайовича було встановлення міжнародних зв'язків: вчений співпрацював з Польською, Чеською та Болгарською академіями наук.

Велику увагу Є.М. Кондратюк приділяв підготовці молодих наукових кадрів, керував роботами аспірантів і студентів. Під його керівництвом підготовлено понад 20 кандидатських та 5 докторських дисертацій, його учні очолюють Донецький та Криворізький ботанічні сади.

Будучи завжди у вирі подій, Євген Миколайович мав безліч нових ідей. Багато з них були втілені за його життя, решта продовжує жити в діяннях учнів Євгена Миколайовича.

Євген Миколайович Кондратюк був справді світлою людиною. Він випромінював доброзичливість, життєрадісність, інтелігентність, увагу до співбесідника, бажання допомогти. Усі ці якості ставали ще виразнішими на фоні життєдайного гумору Євгена Миколайовича, а також його вміння бути цікавим та дотепним розповідачем. Він користувався любов'ю та щирою повагою людей, які його оточували.

Ім'я Євгена Миколайовича Кондратюка завжди будуть пам'ятати усі українські ботаніки, а також гості Донецького та Криворізького ботанічних садів, яким пощастило бути на алеях садів, створених його знанням, вмінням, фантазією та ентузіазмом.

Існування будь-якого закладу завжди пов'язано з іменами людей, які присвятили своє життя його становленню і розвитку. Коли згадують Євгена Миколайовича Кондратюка, на думку спадають дві назви: Донецький ботанічний сад НАН України та Криворізький ботанічний сад НАН України.

У наймальовничішому куточку Донецького ботанічного саду стоїть погруддя Євгена Миколайовича. Як член Ради ботанічних садів та дендропарків України я двічі за останні роки мав нагоду відвідати цей священний куточок, вклонитися Людині, Вчителю, Земляку. Адже завдяки наполегливості та працьовитості цієї відомої людини сад став відомим не тільки в Україні, а й у цілому світі. Донецький Ботанічний сад – це живий пам'ятник Євгену Миколайовичу.

Пам'ять про Є.М. Кондратюка зберігається і у нас в університеті. В музеї представлені його фотографії, фундаментальні праці, ініціатором створення і співавтором яких був Є.М. Кондратюк – «Атлас плодів і насіння бобових природної флори УРСР», «Конспект флоры юго-востока Украины: сосудистые растения», «Словник-довідник з екології», «Природа вокруг нас», «Промислова ботаніка» та інші матеріали.